

ZICHY ANTAL

Naplótöredék 1862-ből

A tél nagyobb részét Pesten töltém, legtöbb időmet az angol nyelv vette igénybe, némi előkészületül a tervezett angolországi útra¹, a politika különben is szünetelvény, részemről a társas köröktől is távol tartám magam, s a nemz[eti] casino olvasó szobája volt az egyetlen hely, hol minden estve legbiztosabban föllelhető voltam.

Minden alap nélkül híre fut, hogy én Somssich² pártfogása alatt egy új polit[ikai] lapot szándékoznám megindítani. A Scharff Corr[espondence] után a Hírnök³ örömmel kapja fel, a többi lapok tudomásul veszik. Sietek Somssichhoz, ő már kirö-pült lakából, s a Pesti Napló szerkesztőségéből is visszafordult, mire én odaértem. A démenti⁴, melyet a lap egyedül Somssich nevében vala közzé teendő, meg lón corrigálva, s a többes számban „munkatársunk, Zichy A[ntal]” nevében is redigálva⁵. Különben megfoghatatlan volt előttem azon seblob s majdnem indignatio⁶, melyet e hírre Somssich mindenhol ostentált⁷, majdnem mintha valami becstelen provinciáról lett volna szó. Délután a casinóból karonfogva ragadott magával, be egy bérkocsiba, s vitt a pesti Lloyd⁸ szerkesztőjéhez azon utasítással, hogy a légből kapott hírt auf's gröbste⁹[!] desavouáltassam¹⁰. Megtörtént.

Néhány nap múlva gróf Zichy Henrik¹¹, egykor volt főispánom, ebédre hívott oly célból, hogy a szellemdús és erélyes jellemű Sennyeyvel¹² megismertessen.

Egész estve politizáltunk. Én ismételém, mit nemrég ifj. Ürményinek¹³ is mondek, hogy jelen helyzetünkben egy közvetítő, *conservatív* pártnak nem létezését nagy bajnak tartom. Szerencsétlenségem, hogy szerfelett elfogulatlan vagyok, s legtöbb dolgot egyszerűen a józan ész világánál, s nem a divatos pártsemüvegeken át szoktam megítélni.

Én szabadelvű vagyok, *conservatív* hajlamokkal,
Egyaránt távol a reactiótól s a forradalomtól.

Gyűlölöm a zsarnokságot, akár felülről, akár alulról jöjjön az.

De csak mind ma már locus communisok¹⁴, hanem egy sajátágom van, s ez:

tisztelem a véleményszabadságot.

Azt, aki velem ellenkező véleményt vall, nem tartom rossz embernek; aki más úton hisz hazájának szolgálhatni, nem tekintem hazaárulónak.

Sőt, ami több, felette szükségesnek látom, hogy többféle vélemény legyen, mert egyik a másikat tisztítja, túlságoktól megóvjá, s nem ritkán ki is egészíti.

A *mozgató* erő ellenében, melyet a haladási, s szélsőségében a forradalmi párt képvisel, igen szükséges, hogy legyen egy *fenntartó* erő is, melynek a mérsékelt vagyis *conservatív*, s szélsőségében a visszaható párt felel meg.

Nálunk a Deák pártját illetné a *conservatív* nevezet; mert hisz ez idő szerint mit akarunk mást, mint a *törvényt conserválni!*

B. Sennyey Febr. 15. 862.

Ámde a férfiak nagyobb része s maga nagynevű vezérok mindig a haladás s szabadelvű eszmék zászlaja alatt küzdöttek, hogy vállalják el hát egyszerre a *conservatív* céget¹⁵, melyet eddig szünetlen ostromoltak?

A régi *conservatív* párt 848-ban capitulált, az eszmék s érdekek, melyeket azelőtt *conserválnia* kellett, megszűntek, elavultak; azokat kaparja-e ki egy forradalom romjai, az előrehaladott kor lomja közül? Nem, e háládatlan szerepnél szebb és fontosabb jutánd neki.

Magyarország ősi alkotmánya, a kor igényeihez alkalmazott újabb idomban, az, mit ma már védeni, conserválni kell; szóval: a törvény!

Látszólag a két párt eggyé olvadt, egy téren áll.

A törvényt, országunk ősi alkotmányát a két szélső párt támadja meg.

Egyik a *reactio*, mely benne forradalmat lát, s mely szükség esetében frigyre szólítja még ellenlábását is, a másik szélsőséget, t.i. a *forradalmat*, mely saját szempontjából szintoly keveset törődik történelemmel, írott joggal s ősi törvénnyel, sat.

E két szélsőség egymást szereti, mert álcátlan harcot ví, – s ki ne szeretné jobban a nyílt ellenséget a kétes barátnál! – szereti egymást, mert egymásnak kezére dolgozik, hol egyik kerül felül, hol a másik, s csak a közjó marad hátra; majd ez emel fel nyaktilókat s készít proscriptiókat¹⁶, majd amaz szervez házi törvényszékeket s kegyelmez golyóra, míg a két középpárt, t.i. a haladási és a conservatív, amennyiben vagy az egyik vagy a másik szélsőségbe felolvadni nem akartak, lélekepesztő tétlenségre kárhoztatvák.

Mihelyt a mozgalom kissé csillapul, s a polit[ikai] áradat normális mederbe lép, azonnal szükségessé válik, hogy ama közép két párt is megint síkra lépjen, érvényt szerezzen elveinek, s ne rettenjen vissza saját árnyékától.

Az országgyűlést megelőzőtt esztergomi tanácskozmányban¹⁷ a conservatív párt egyik tekintélye, Somssich Pál igen szerencsésen definiálta a conservatív álláspontot, osztották-e nézeteit régi ügyfelei, nem tudom, de liberális körökben a legőszintébb visszhangra talált.

E néz[ő]pontot ismétlém Sennyeynek, kit újólág főleg azért becsülék, mert, mint hallám, illető körében ő volt az egyedüli, aki mozgott s egy *conservatív* párt megalakítását s megszólalását sürgeté.

Én e szükségről rég meg valék győződve; de abból nem következik, hogy hivatást érezek magamban egy ily pártnak akár élére állani, akár – egy második Gentz¹⁸ gyanánt – mozgatójává, éltetőjévé szegődni.

Hogy erre alkalmas nem volnék, az további eszmecszerénk folyama alatt mindinkább kitűnt.

Pártnak mindenekelőtt zászló, aztán vezérek kellene.

Elvek t.i., melyek által másoktól elváltak; s *nevek*, melyek garantiát nyújtanak.

Ami az utóbbiakat illeti, S[ennyei] főleg *Apponyira*¹⁹ látszik támaszkodni, kit – megbocsátható illúsióban – sokkal népszerűbbnek hisz, mint aminő valóban. *Somssich* – kit egy új, conservatív párt alkotására rég sarkallék – sokkal mélyebben el van még újabban szerzett népszerűsége mámorától szenderítve, semhogy kilépne a síkra, noha ellenszenvét a 848.diki törvények ellen csak alig bírja elleplezni, s a Hirnök cikkeiben titkon szobája négy fala közt gyönyörködik.

Somssichot S[ennyei] nem tartja *conservatív karakternek*, mert, mint mondá, sokkal érzékenyebb, impresionábilisebb természetű.

Nélküle pedig, viszonzám, legalább Somogy megyében, nincs conservatív párt!

De ha volnának is emberek, folytatám, ezer a nehézség a párt megalakulása s fellépése sikere ellen. Minden mérsékelt párt népszerűtlen – ezt nagy hiba volna ignorálni –, *alulról* tehát támaszt nem várhat, felülről kell azt nyernie, azaz: egyenesen a *tróntól*.

Ámde, amint a dolgok állanak – habár sikerülne is Schmerlinget²⁰ kidobni a hájból –, van-e párt, van-e ember, aki ha népszerűségét odalöki, s őszintén hozzáfog a közvetítés, a békítés munkájához, nyugodt lehet az iránt, hogy odafenn nem desavouálják, megadják azt ma, amit tegnap ígértek, s a mai nap zavarai közt a holnapnál továbbra is tekintenek sat.

Erre S[enneyi] dicséretes emelkedettséggel azt mondá, hogy az új conserv[atív] pártnak ama támaszra nincs szüksége, sőt, legalább a kormánnyal, egyenes oppositíóban fog állani, annak gyűlöletét magára vonva rögzös pályán izzadni, s úgyszólván a trón ellenére szolgálni a trónt; valamint a nemzetet, a nemzet ellenére...

Szép ezt hallani; de a kivitelre, úgy rémlik előttem, valami kézzelfoghatóbb, practicusabb bázis szükségeltetnék.

S hogy állunk egy pártközlöny, egy hírlap dolgában?

A Hírnök oly népszerűtlen, s oly rossz hírben áll, – nem tudom, miért? –, hogy szóba sem jöhet.

Nekünk nem félhivatalos, a kormány zsoldjában álló lapra, nekünk önálló, független közlönyre van szükségünk.

S S[enneyi] igen sajnálja, hogy a nemrég elterjedett hírt, miszerint Somssich és én új polit[ikai] lapot fognánk kiadni, mind a ketten oly hamar desavouáltuk.

E sajnálatot azóta több mérsékelt, de önálló embertől hallám, s anélkül, hogy a forrást tudnám, magát az álhírt egy polit[ikai] fogásnak kell tartanom, – ez egy kútba vetett kavics volt, annak mélysége megtudására.

Vessük oda ez eszmét, miként fogadják azt az illetők – (láttuk, miként), s mit szól valljon hozzá a Közönség?

E thema végre rávezetett az *elvekre*, s amely közel állottunk addig egymáshoz, oly nagyok tűnt fel köztünk a hézag, amint több és több részletekre terjeszkedénk.

Egymást kölcsönösen igen elfogultaknak kell tartanunk. Én ötet az óconservatívek, ő engem a ministerialismus és parlamentarismus rögeszméi iránt.

Én, szokott őszinteséggel kifejtém, miszerint én és S[enneyi] már azért sem szerkeszthetnénk közösen egy lapot, mert – habár egyetértünk is a legfőbb elvekben s bizonyos conservatív tendenciában – a részletekben egészen különbözünk, s végre is a részletek, az árnyalatok teszik a pártot.

Így p.o. Somssich municipalista; én centralista vagyok. Ő a 48.diki törvényt csak kénytelenségéből fogadja el, s jobbnak hiszi a régi dicasteriális²¹ rendszert, én a 48.diki törvényeket s főleg a ministeri felelősséget magában is nagy haladásnak tartom, s csekély módosítással a birodalom egységével is igen jól megegyeztethetőnek.

S azért szerintem egy conservatív pártnak feladata nem lehet a 48.ki törvények visszavonása, mert ekkor reactionáriussá válik., sat.

S éppen e határvonalnak, mely a *visszaható* politikát a *mérséklőtől* elválasztja, szabatos kijelölését tartom igen fontos és lényeges dolognak.

S[enneyi] e nézeteimet figyelemmel hallgatá, de nem látszék helyeselni, sőt még azon – már kissé triviális – élcet is felhozá, miszerint minden ember – majd minister akar lenni. Márpedig, ahol egy szolgabíróságért is agyba főbe verik egymást az emberek, hát még minő korteskedések lesznek ottan egy-egy ministeri tárcáért! S ha lekenyerezik azt a parlamentet, melynek többsége oly mindenható, akkor adieu szabadság! sat.

Azon továbbá kockáztatott nézetemet, miszerint én a municipális szabadságot a felelős ministerium rendszerével összeegyeztethetőnek képzelem, a legnagyobb illúziónak tartja. Szerinte itt választani kell, vagy az egyik vagy a másik, de a kettő együtt szerinte nonsens.

Íme, alig egy órai beszélgetés után, annyira valánk egymástól, mint egy guzsalyról két fonál, melynek egyike délnek, másika éjszának visz.

Az egy közös guzsalj, melyről eszméink gombolyodtak, ama vezérelv, melyet az alakulandó cons[ervatív] párt kiinduló pontjául, shiboletthjeül²² ismerünk el, a jelző:

„Austriával!”

Mert, hogy az ellenkező irány is létezik, hogy a tömeg sympathiáit az bírja, azt csak a vak nem látja.

E vakok egyikéről azonnal szó lesz.

–

Pálffy helytartó²³ apr. 20.

Már elhagyni készülék a fővárost, oly szép a tavasz, virágillattal, madárzenével tölti a levegőt, minden oly mosolygó, szemet, szívet elbájol.

A húsvét is itt van, ki ne óhajtana piros tojást, szentöltet övéi közt enni, s ha lehet, falun!

S kinek, mint nekem, üres és örömtelen az élete, az, mintegy gépileg, követi a többit, s nem mond le a látszatról, mintha neki is járna egy kis osztalék.

April 19-ke délután, szokásom szerint, a casinóban olvasgaték, talán éppen a *dissolving views*²⁴ policiaellenes lapjaiban, midőn egy szolga kiszólít, hogy Pálffy helytartó ő exc[ellenciá]ja hivat. Tévedést feltételezék a névben, de a m[agyar] kir[ályi] helytartóság elnökségének pecsétjével ellátott meghívólevél átadója minden kétséget eloszlatott, s nagy alázatossággal kérdé, valljon elmegyek-e, s a levélben kijelölt idő (12–1 óra közt 20-án) helyett nem kívánok-e más, alkalmasabb órát határozni.

Elmenék.

E körbeni járatlanságomat eléggé elárulám csak azzal is, hogy bérkocsisommal a kir[ályi] palota udvarába hajtatték, s egyik ajtótól a másikig keresém a bejárást a helytartóhoz, aki nem itt, hanem a Teleki házban szállásol. Itt ismét az első emeletben jó egy óra negyedét veszték, minden szoba tárva nyitva, s egy szolga nem mutatá magát, míg végre a várast elunva, a 2-dik emeletbe felbotorkálék, hol ti. ő exc[ellenciá]ja hivatalos helyiségei vannak.

Amint nevem bejelenteték – dacára az előszobában várakozók seregének – azonnal megnyílt az ajtó, s nyájas üdvözléssel jöve élém az altábornagy, kinek kezébe – ez idő pillanatban – egy ország sorsa adva van.

Rég óhajtott velem megismerkedni sat. sat. Leültetett a kanapéra, maga áteltenben egy karszékben foglalt helyet, s noha mindjárt az első pillanatban eléggé leal-cáztam magam, s így egymásnak kevés mondanivalónk volt, mert egyikünk nyilván fennsült, ő szavát nem voná vissza, s 3/4 óráig húzta a társalgást.

Történt t. i., hogy a télen egy Dietrich²⁵ nevű pécsi ügyvéd egy kéziratot küldte hozzám, mintegy ítéletemben megbízáván, azzal a kéréssel, hogy ha jönnek vélem, adjam át valamely kiadónak vagy nyomdásznak.

Az ily bizalom igen megtisztelő ugyan, de annyira ritkán terjed, hogy a dolog érdemére vagy éppen a ki vagy nem adás kérdésére is eldöntő votumot²⁶ adjon. Én magát a themát, melyet a brochure következő hosszú címe indicál²⁷: Mit társunk azon hazánkfairól, akik a jelen időben a kinevezés útján nyert helyhatósági hivatalokat elvál-lalják? – nem tartom elég fontosnak arra, hogy sokat írjunk róla, hanem pártolok mindent, ami az ingerültség csillapítására s egy lehető békés kibonyolítás előmozdítására van számítva, s ez levén e munkácskának iránya, annak átdolgozását s magasabb, általános politikai elvek színvonalára emelését ajánlám az általam személyesen nem ismert szerzőnek, kinek művét különben – noha észrevételeimnek kevés fontosságot tulajdonított – Emich²⁸ nyomdájába magam elvittem, sőt az első ívnek correcturájára is szenteltem – unatkozva bár – egy-egy félórát.

Ennélfogva nem lepött meg nagyon azon nemsokára elterjedtett hír, mely – minden tiltakozásom dacára – ma sem enyészett el egészen, hogy t. i. a brochuret én írtam.

A brochure nagyon a *Hírnök* malmára hajtja a vizet, s ez annak egész tartalmát egy cikksorozatban közli.

Szerző a szerencsés mottót : „*ne bántsá a magyart*” s bevezetésül azon loyális nyilatkozatot, miszerint ő maga sohasem szolgált, se nem akar szolgálni, igen helyes tapintattal gondolta ki, s műve nagyobb hatást tett, mint hittem volna.

Gondolom, nagyobb közönsége volt, mint amit én az országgyűlés alatt: „A kérdéshez”²⁹ cím alatt írtam, noha ez Bécsben, német fordításban is megjelent.

Elég az hozzá, valaki besúgá Pálffy-nak, hogy ama brochure, s illetőleg *Hírnök*i cikkek írója én vagyok, s ezen fillentés alapján óhajtotta ő exc[ellenciá]ja azt a nagy szerencsét, hogy engem, kit, mint mondá, régóta tisztel, végre színről színre láthasson.

Ha ráhagyom, kétségkívül kirukkol valami fényes ajánlattal; mint hallom, adminisztratori vagy éppen főispáni méltóságról lett volna szó. Hozzá illőbbnek véltem megelőzni, s a dolog comicumát, mely szembeötlő volt, lehetőleg elleplezni.

Amint hírlapi cikkeimről kezdett – felette hízelgő módon – nyilatkozni, azonnal láttam, hogy más malomban öröl.

Valóban csodálnám, hogy valaki exc[ellen]ciád figyelmét az én szerény cikkeimre felhívta, melyeket az országgyűlés alatt a *Pesti Napló*ba írtam.

Pesti Naplóba? – kérdé megdöbbenve ő exc[ellenciá]ja; tehát nem a *Pesti – Hírnök*be?

S egy munkát, mely a hivatalnokokról szól – „mit tartsunk” sat. – nem *nagyságod* (c címmel szólít mindig) írta volna azt?

Nem kívánok idegen tollakkal ékeskedni – felelém ravasz szerénységgel –, de sem a *Hírnök*be nem írtam soha, sem a kérdéses brochure-t nem írtam.

Ez utóbbi irat történetét elmondván, szerzőjét megnevezém, s ő exc[ellenciá]ja azonnal rajzónnal feljegyzé magának az előtte még ismeretlen nevet.

Látván, hogy dacára e kölcsönös fölleplezéseknek audientiám még végét nem éri, azon, akár őszintén, akár udvariasságból nyilvánított óhajtásának, miszerint nézete-met vele őszintén s minden tartózkodás nélkül közölném, örömet engedék.

A ki exc[ellenc]iádnak rólam azt mondá, hogy én nem vagyok barricadeur, hogy én a forradalomtól, az emigrációtól semmi jót nem várok, s a békés átalakulást forrón óhajtom, az igazat mondott.

Engem nem tántorít a népszerűség hajhászata; merem mondani, hogy ennek elég jelét adtam, az adrese vita³⁰ alkalmávali beszédemmel³¹ is.

E beszédre, melyet különben úgy vettem észre, ő exc[ellenciá]ja alig olvasott, nagy dícséretekkel halmozott el.

Lássa, exc[ellenc]iád, én nekem nincs ambitióm – folytatám kedélyes hangon – A legnemesebb ambitio, szakíta félbe, ha az ember véleményét a tömeg szenvedélyei ellenében bátran kimondja, sat.

Én jól tudom, folytatám, hogy ama beszéd engem az országban igen depopularizált³².

Mentől inkább gyanúsították önt egy oldalról, jegyzé meg hévvel, annál magasabban áll ön a józan párt becsülésében!

Szabad őszintén válaszolnom?

Oh igen, sőt arra kérem.

Úgy kimondom, ha valaha azon ambitióm támadna, hogy hazám közvéleményére valami hatással lehessen, s magamnak befolyást szerezzenek, előbb arra kérném exc[ellenc]iádat, hogy valami polit[ikai] vétségért csukasson be.

Zokon látszék venni ez őszinteséget, s látván, hogy nem az ő nyájához tartozom, elkezdte mennydörögni minden agitatio ellen – mintegy, hogy *nekem is* szóljon a

lecke –, ha valaki mártírságot keres, s abban helyeztetni dicsőségét, azt elérheti – én nem rettenek vissza semmitől sat.

Előrebocsátva, hogy az a 48-diki program, mely – noha ő exc[ellenciá]ja ellentmond – sanctionált³³ törvény levén, előnkbe szabva van, s a magyar politikának igen sok nehézséget gördít útjába, mégsem tartom lehetetlennek a nehézségeket elhárítani s a 48-ki program korlátai között is az austr[iai] birodalommal viszonyokat békés úton kiegyenlíteni.

Némely nézeteimet e tárgyról „A kérdéshez” c[ímű] brochuremban közrebocsátottam.

Ő exc[ellenciá]ja megígérte, hogy megolvassandja.

Nem fogom hamar számonkérni tőle.

Dicasteriumok legyenek-e? Vagy ministerium? – ez alárendelt kérdés, itt nagyobb dologról van szó, t.i. az a kérdés: *Austriával-e?* Vagy *nélküle?*

S bármint csűrjük, csavarjuk a dolgot, nem ignorálhatjuk, hogy az országban két nagy párt létezik. Az egyik Austriával akar menni; a másik *Austria ellen!*

Ő exc[ellenciá]ja eddig figyelemmel hallgata, de e szóra félbeszakíta, s megfoghatatlan felületességgel vitatá, hogy az Austria nélküli – vagy ellenes párt – egy phantóm, az már *nem létezik!*

Komolyan ellentmondék. – Ne ringassuk magunkat csalódásban. A párt létezik, s tán sokkal számosabb, semmint hinnők. A félmívelt osztály – ez a nagyobb rész – mind ahhoz tartozik.

De a nép a mi részünkön van, jegyzé meg Pálffy. Nem tagadám, de a nép mindig egyes vezetők kezében lesz, s vezérei – ?

Ami a *népet* illeti, hogy P[álffy] ez iránt nem oly igen nyugodt, az később kiderült azon ellenszenvből, mellyel egy új m[agyar] országgyűlésről – melyet, míg az izgatottság le nem csillapul, *lehetetlennek tart* – nyilatkozott.

Az országgyűlés credménytelsége – melyért Pálffy szánandó elvakultsággal részint Vayt³⁴, részint Deákot látszék vádolni – főleg e párt létezésének s hatalmas befolyásának tulajdonítandó.

A követek nagyobb része azon impressiók alatt foglalta el követi székét, hogy az nemsokára Garibaldival hozandja őket összeköttetésbe.

A társaság minden elégületlen tagja – oly sérelemért is, melynek orvoslása lehetetlen, oly vágyakkal is, melyek soha nem teljesülhetnek – a külföldre, az emigratióra veti sóvár tekintetét.

Onnan várja, reméli minden bajai orvoslását, s hidegen veszi a józan hazafiak legőszintébb törekvéseit, melyek ide haza egy békés kiegyenlítésre vezethetnének.

Mindezeket, úgy látszék, siket füleknek beszéltem. Pálffy azon állítása mellett látszik megmaradni, hogy párt, amely gyűlést nem tarthat – mert ezt ő nem enged meg –, melynek lapja nincs, mert ezt ő elnyomja, mely semmit sem tehet, mert ő terrorizálja – hogy ily párt, mint mondá, nem párt többé, azt ő nemlétezőnek tekinti.

Ennyire állván egymástól, ő mégis újra és ismételve felkért, hogy nézeteimet őszintén közöljem vele, s tanácsomat – melyre sokat ad – ne vonjam meg tőle.

Ennek folytán azonnal felhozám a Magyarország szerkesztője, Pompéry³⁵ ügyét, aki épp akkor egy rossz élc miatt, mely egyik vezércikke végén éppen semmi figyelmet sem gerjesztett, *haditörvényszék* elé lőn állítva.

Őszintén bevallám, hogy igen nagy hibának tartom, midőn egy jelentéktelen újságcikknek oly fontosság tulajdonítatik, s egy csekély befolyású egyén mintegy piedestálra állítatik, s a hazafiság mártírjának nimbusával vétetik körül – felhíva levén tehát, hogy tanácsot adjak, azt tanácsolám, hogy ezt a haditörv[ény]széki eljárást azonnal szüntessék meg, s Pompéryt hagyják békén.

Miként fogadtattott ezen *első* jótanácsom?

Vállonítva, ismert orrhangján közönyösen elhárítá magától az egész ügyet, mint mely nem ő hozzá tartozik, a kat[onai] törv[ény]hatóság tőle egészen függetlenül működik, s ő, mint mondá, még ha az ítélet után megkegyelmezni akarná, sem tehetné azt.

S a hírlapengedélyről, mely Pompérynek már kiadva volt, olyforma megjegyzést tett, mintha az vissza fogna tőle vonatni.

Így állván a dolgok, még az iránt puhatolám ki, valljon akarnak-e országgyűlést tartani. Amennyit ő tud – aki különben, mint az egészből látom, csak akaratlan eszköze magasabb hatalmaknak –, egy magyar országgyűlésről egyelőre szó sem lehet.

Az önöktől függ – tevé hozzá ő exc[ellenciá]ja –, ha akarják az országgyűlést, tegyék azt lehetővé az ingerültség csillapítása által sat.

Ezután még családi körülményeimről emlékezett meg, bizonyos leereszkedéssel, sajnálá, hogy Pestet már elhagyom, de fenntartá magának, hogy levél útján is összeköttetésben állhassunk, s én neki ezentúl is oly őszinte jótanácsokat adjak, miket ő aztán szépen nem fogad meg!

Szokott bókok és nyájasságok közt váltunk meg egymástól.

Feledém megemlíteni Deákra vonatkozó megjegyzéseit, miknek élet – látva gondolkodásmódomat s a tiszteletet, melyet e nagy hazánkfia iránt el nem titkolék – célszerűnek vélte kissé hüvelybe rejteni.

Említém fentebb, hogy őt okolá az országgyűlés sikertelen volta miatt, mely ítéletét azonnal rectificáltam³⁶ Később a pozsonyi nők emlékkönyvét hozzá fel, szerinte három vén asszony adá azt, és ő sokkal komolyabb férfiúnak hiszi Deákot, semmint elfogadta volna azt.

Megjegyzésem, miszerint nőktől jövő megtiszteltetést visszautasítani már a *lovagiasság* ellen is volna, láthatólag megzavará a lovagi rend előkelő képviselőjét – s e jelenet egyike volt ama számos diszharmoniaáknak, miknek társalgásunkba, mihelyt az meghittebb akart lenni, előreláthatólag vegyülnie kellett.

Ilyen volt az a kérdése is, hogy ismér-e főispánomat, Méreyt³⁷? – nemmel kelle felelnem.

Hát Apponyit?

Ennek az országgyűlés elején Somssich által be lettem ugyan mutatva, de mint-hogy sem akkor, sem azóta egy szót sem szóltunk egymással, szerénytelenség nélkül nem mondhatom, hogy ismerem.

Vayró is megvetőleg, ellenben Forgáchról³⁸ dicsérettel szólt. Ez más ember, úgymond, ilyen kell nekünk!

Most erélyre van szükség, s a forradalmat és híveit erővel fogjuk leszorítani a cselekvés minden teréről.

A mi feladatunk új s példa nélküli a magyar történetben, hacsak Mátyás király absolutisticus uralkodását nem tekintjük ily előzménynek.

Az előbbeni – *német absolutismus* volt, a mi kormányzásunk – *magyar absolutismus*.

S ebben mi számítunk minden birtokos, minden józan gondolkozású ember támogatására, legyen az bár hivatalban vagy hivatal nélkül.

Dicséré a császárt, annak szelíd, minden indulatosságtól ment lelkületét mint a magyar nemzet ez időben egyedüli reményhorgonyát sat. sat.

Rendkívüli, válságos idők néha rendkívüli eszközöket igényelnek, s a politikát, mely elvben hibás, kivitelben erkölcstelen, nemritkán igazolja a *siker*.

Meglátjuk, ez a magyar absolutismus – midőn az fájdalom! nem egy magasabb értelmi felsőbbség, nem egy mindent absorbeáló hatalmas egyéniség kezében összpontosítja a hatalmat –, az udvaroncok ez absolutismusa valljon fogja-e megmenteni hazánk nagy érdekeit!

Parva sapientia!³⁹

–

Pompéry cikkéből, amelyért 4 havi fogságra, s a lap kiadója – aki valóban nem tudja, hogy jut e szerencsééhez – 1000 ft bírságra ítéltettek, a Magyarország April 12-ki 85 szám néhány helyet ide jegyzek.

„A nemzet most is egy, nem szakadozik az most sem pártokra sat...

Ezért nyugodtan tekinthetünk a jövőbe, még azon esetben is, ha a mai Wanderer⁴⁰ pesti levelezőjének sötét horoscópja teljesülne is.

G[ró]f Nádasdy Fer[enc]⁴¹ az erdélyi ideigl[enes] kancellár lépend g[ró]f Forgách helyébe, s a közvetlen választások a birod[almi] tanács részére meg fognának kísértetni.

E hír, habár az újdonság becsével nem bír, meglehet, hogy nem mond lehetetlen dolgot. De valószínűtlen mond bizonynal. Mert azt nem hihetjük, hogy a birodalom jelen helyzetében az állam javát ohajtó tanácsos oly tanáccsal járulhasson a trónhoz, melynek elfogadása a birodalom életkérdésének megoldását lehetetlenné tenné. Mert a birodalom jövőjének, hatalmának biztosítéka, feltétele a *nyugalom*, a *kiengesztelődés*.

Azonban van a merészségnek egy neme, mely nem gondol a következesekkel, mely vakmerőn a végzetet hívja ki. . .

Bennünket a Wanderer hírének valósulása nem lepne, nem rendítene meg.

A nemzet nem lépne ki azon *bűvkörből*, melyen belül erős, melyet a *törvény betűjével* vont maga körül. Nem ejtené ki kezéből biztos talizmánát.

Nem rendülne meg. A magyar nép vasból készült, a szenvedések acéllá edzeték, s *azért kerül ki belőle annyi kard.*”

Főleg ez utolsó – nem éppen az egészhez illő – rhetorica figura lett a bökkenő!

Deák

Máj 1-én oly szerencsés valék egy pár órát Deákkal tölthetni. Sétáltunk le-fel az utcán, meg-megállva, néha félbeszakítva egyik-másik ismerős által, kik közül Hollán Ernőt⁴² kell megemlítenem, aki a fehérvár-eszéki vonal történetével, s a Hirnöknek g[ró]f Zichyek melletti kardoskodásával szinte jó kedvbe hozá az öreg; de mindezen félbeszakítások el nem vágták a beszélgetés fonalát, s anélkül hogy kérdené, mit is mondtam csak? – azon szónál folytatá, ahol több perc múlva elhagyá fejtegetéseit, melyeket annál élénkebb érdekléssel hallgaték, mennél inkább saját eszméimet s érzelmimet fejezék ki.

Miután elmondottam volna néki Pálffyvali ismerkedésemet s a hivatalnokokróli brochure történetét, melyre vonatkozólag abban is egyetértett velem, hogy az, aki szolgál, ez által még nem tekintendő hazaárulónak, sőt lehetnek körülmények, p.o. különösen Erdélyben, ahol a közjő ezt a hazafi áldozatot követeli sat; a „parva sapientia” alkalmából azon anekdotát veté közben [!], midőn az adminisztrátori rendszer idejében

egy igen hígvelejű úr (S. kir[ályi] tanácsos), aki különben a szolgálatnak legkisebb ismeretével sem bírt, késznek nyilatkozott a helytartói hivatal elvállalására, egy jóakaró barátja ellenvetéseit azzal akará eloszlatni, hogy hiszen: *parva sapientia regitam mundus*⁴³; ez néki viszont azzal felelt: „hagyján! barátom, de mikor neked *parva sapientiád* sincsen!”.

Áttért azután a nagyobb politikára.

A bécsi kormány azon szándokában, miszerint egyenes választásokat akar a birod[almi] tanácsba elrendelni, akkora veszélyt nem lát, mint hogyha sikerült volna egy meghamisított alapon, megvesztegetett, servilis magyar országgyűlést összehozni.

Bárminő alapos és törvényes kifogást lehetne is a választási mód sat. ellen tenni, amit egy magyar országgyűlés határozna – mint erre a történetben elég példa van –, az a kir[ályi] sanctióval ellátva bémenne a Corpus Jurisba, s mindenesetre több bajt szülne, s az utódokat jobban genirozná, mint egy – intézményeinkben egészen idegen – *bécsi Reichsrath*⁴⁴ bárminő ténye, habár ahhoz – mire történetünkben semmi előzmény nincsen – egynéhány magyar ember hozzájárulna is.

Igaz, hogy az osztrák kormány a választás módjára nézve nem lesz scrupulosus, a mostani quasi ostromállapot egise alatt, habár 30–40 helységből csak 6–7 küldjön is néhány képviselőt – ha a magyar vidékek egészen távol tartanak is magokat, vagy ami legszebb volna, ha a fiumeiek *nessunóját*⁴⁵ utánoznák!, csak az idegen ajkú népiségek válasszanak is – ők meg lesznek elégedve, s a világnak, úgy mint most, a ministeri felelősséggel port szórnak a szemébe; az eurpai közvélemény – mely különben a nagy államok érdekei szerint hajlítható – meglehet, hogy eltántorodik, s a hírlapok – melyek függetlenei itthon elnyomvák – ellenünk fognak declamálni, mindezekre nézve Deák mottója ez: *opinionum commenta delet dies!*⁴⁶ – Ez mind nem árthat annyit, mintha a nemzet maga mond le jogáról.

Föltehető mindenesetre, hogy a kormány terve – legalább a magyar vidékeken – megbukik, s hogy ha lesznek, úgy buzgó választók s követek majd csak az idegen népiségek köréből kerülnek ki – de mit hozhatnak haza?

a, *Kielégíthetetlen nemzetiségi vágyakat*, melyek aztán – a mi javunkra – üdvös kijózanodást eredményeznek;

b, *együttal felemelt adókat*, mik végre ugyanazon eredményt fogják szülni;

c, a polit[ikai] *szabadságnak kisebb mértékét*, mint minőt a magyar alkotmány nyújt.

Szóval, kétélű fegyver ez, mely igen könnyen azt sebzi meg, aki ellenünk emelte fel.

Beszélgetés közben az ó színháztéri kioszkhoz értünk, melynek egyik árnyékos szegletében letelepedvén, eszmecsserénk meghittebb lón, s reám nézve, aki az aggódók egyike vagyok, igen megnyugtató hatású.

Az orvosnak mindenesetre a halált kell mint végső s legrosszabb esetleget feltenni, s gyógyszerreit akként alkalmazni, hogy a test egészséges legyen, s egészségének még itt e múlandó létben örvendhessen.

Az államférfinak is hasonló a feladata. S szerintem a forradalom, melyet nekünk csodaorvosunk, Kossuth beadott, oly izgató drasticus szer volt, mely közel a sír széleig vitt, s én – még fascinálva⁴⁷ a nagy Széchenyi emléke által – még mindig a körül látom tántorogni ocsúdó nemzetemet.

Nemzetünk halálát pedig nem egyes tagjainak physical halálában, hanem országunk lehető feldarabolásában látom. Sokszor szorongó kebellem közeledém Deákhoz, ő mindannyiszor leemelte e nagy követ szívemről. Ő igen boldog, optimista, erősen hisz hazánk jövődjében, habár ég föld ellene esküdjének is.

S így azon nemzetiségi tömbeket is, melyekre országunk feldarabolható volna, Slaviát, Illyriát, Dacoromaniát, mind megannyi utópiáknak tartja, beteges agyrémeknek, miktől az illetőknek előbb-utóbb meg kell szabadulni, s az egyedül üdvözítő ősrégi, törvényes magyar állam eszményéhez visszatérniök.

Nem láthatom, noha felette óhajtanám, ily derült színben látni a dolgot.

Országunk feldarabolása azon gyászos agyrém, mely minduntalan borongó képzeletem elé tolul.

S ekkor ügyünk sokkal kétségbeesettebb, mint a lengyeleké.

Lengyelország feldarabolatott, igaz, de

a, számra nézve többen vannak, s

b, mind egy nyelv, egy vallás,

s azért Lengyelország újra feltámadása oly bizonyos, mint a hiszekegy szerint a halottaké; csak hitöket el ne veszítsék e hős nemzet fiai!

Ámde, ha mi rajtunk megtörténik, hogy feldarabolnak, mi el vagyunk veszve örökre.

Ez a sok idegen elem, melyből a magyar állam alakult, elég cohaesióval bírt ugyan, hogy együtt maradjon, míg a historiai jog nimbusa környezé a Szent István koronáját, míg a kor két nagy eszméje: a *democratia* és a *nemzetiség* szárnyra nem kelté a szunnyadó atomokat; de, ha valaha ezek szétporlanak, s centrifugál irányokban illető rokon elemekkel egyesülnek, kétlem, hogy annyi attractió⁴⁸ legyen bennök, miszerint újra a régi formában, azaz egy magyar állammá eggyé forni vágynának.

Alakulhat egy szövetséges állam – a kölcsönös érdekek s jogegyenlőség alapján –, megengedem, egy nagy, hatalmas, világhivatással bíró állam, a geogr[áfiai] szélesség e fokai alatt, de ezen új és hatalmas állam magyar lesz-e? – az kérdés!

Deák – s ez nagy vigasztalásomra szolgál – sokkal derültebb színben látja a jövőt.

Szerinte Erdély Romániához csatoltatni, s azzal állandóul együtt maradni nem fog; akadályozván ezt a kis – várhoz hasonlítható – ország geographiai fekvése; akadályozván az alakulandó Dacorománia szegénysége, alacsony míveltségi foka s mindazon kellékek hiánya, mik mai nap egy önálló, független állam megalakítására megkívántatnak. . .

Igaz, de az orosz protectorátust, mint magában értetődő dolgot teszem fel.

Ez ismét, válaszolt Deák, európai érdekekbe vág, itt a nyugati nagyhatalmak fognának beleszólni sat.

Sokan tán unva a tétlenséget, melyre kárhozhatva vagyunk, türelmet veszelve, nyugtalanul szemléljük a dolgok folyamát; Deák – ki különben babérain nyughatik is – e nyugtalanságtól távol van, ő e szünetelésben, e huzavonában is hasznot lát.

Sok *odiósus*⁴⁹ kérdés van, mely jobb, ha nálunk nélkül oldatuk meg.

Egyik a nemzetiségi kérdés. Az osztrák politika által felköltött nemzetiségi igények nem teljesíthetők, ebből keserű csalódás, elégtelenség ered – ám, akik ez üröm poharat megtöltötték, hadd igyák ki magok.

Másik: a velencei kérdés. Minő nehéz állása lett volna egy magyar országgyűlésnek, ha minden kívánságát teljesítik, s cserébe az olaszok fegyveres elnyomását kívánják. . .!

(Volt már rá példa 1848-ban.)

Egy további: a *financiális kérdés*. D[eák] szerint egy oly államban, hol a pénzügyerek minden bölcsessége csak annyira megy, hogy az évenkénti deficit valamiképp fedezve legyen, s arról, hogy az örökös deficitek forrása elapasztva legyen, soha szó sem lehet; ott az állambankrott elkerülhetetlen, s éppen csak idő kérdése lehet.

Ám decretálják⁵⁰ ezt el nélkülünk, s vállalják el e rendszabály gyűlöletességét azok, akik előidéztek, sat.⁵¹

Mondjuk el tehát Virágh Benedekkel⁵²:
„Túrni nehéz, de haszon, fő virtus túrni szeretni!”

Ma, Máj 12-én Somogy megye értelmisége Marcaliban gyülekezik – Gazdasági Egylet közgyűlése, kiállítás, sok ember, sok ökör, sok tinó, nagy lakoma s mennyi vérmes felköszöntés!

S én nem vagyok ott.

Mi jó alkalom azt a kis utolját is a népszerűségnek, mely netalán még nevemhez tapadt, lekefélni rólam.

A Somogy megyei Gazdasági Egylet, mely a magyar mozgalom előfutójaként 1860-ban megalakult, mindeddig, az igaz, semmit sem tett egyéb, hogy Jágoosi Péterffy⁵³ segélyezé, s toasztozott – miben Kaposvárrott magam is kitűnő részt vettem, szép és gyűjtő szavakkal köszöntvén fel a *„legitimes Recht”*⁵⁴ szerzőjét!

Sokan voltak jelen, a szépnem is képviselve volt, és Somssich egy pater Klingströmnek⁵⁵ is becsületére váló dorgáló beszéddel főzé le, – les presentes toujours exceptés!⁵⁶

Mennyi víz folyt le azóta a Dunán!

Mennyi szép és jogos reményt, mennyi ábrándot és ambíciót sodort el magával!

Ott állunk, ahonnét kiindulánk. Tartunk egyleti gyűléseket, toasztozunk, s nagyot iszunk – a hazáért!

Az egylet alkotói – Jankovich⁵⁷, Somssich, sat. – oly kitűnő figyelemmel voltak irántam, hogy harmincegynehány választmányi tag után még 5–6 póttagot is választván, ezek közt legutolsónak engem is megtettek, mi hálátlan dolog tőlem egy gyűlést is elmulasztani..!

Igaz, hogy beteg vagyok, de ezt mindenki mondhatja.

Igaz, hogy egy zsidó nélkül megesik a vásár, de ha mind azt gondolná magában, úgy egy sem menne el...

S aztán mivé lenne a parádé, mi hatástalanul füstölögne el az a sok tömjén, amit egymás hiúságának szórunk, sat. sat.

En megfizetem részvényemet, itt is, az Országos Gazd[asági] Egyletnél, (kaptam is érte Dr Encstől drága pénzen száraz szőlővesszőt eleget!), megfizetem ott is, a megyei egyletnél, többet egyik se kívánt eddig tőlem.

Ki tesz többet, mint amennyit kívánnak tőle?!

Juni 7-én Tolnay K[ároly]⁵⁸ barátommal Rajkra (Zala m.), Juni 9-én innét Sz[en]t Lászlóra Deákhhoz.

Az „öreget” az udvarban nagy fák árnyékában találtuk. Szívélyesen fogadott, megölelt, megcsókolt. Aztán munkáját folytatá. Csinos csecsebecsüket faragcsál fából, épp egy karikán függő két kulcs készült volt el, mihez – pendantul⁵⁹ – két lakatot szabott.

Lakat – ! ez most polit[ikai] jelszava is.

És, amit Eötvösnek monda, midőn ez a „Garantien”⁶⁰ című német munkájának későbbi savanyú utóizén rágódék, s amit, relatióm nyomán, Kemény Zs[igmond]⁶¹ tegnapi cikkébe ritkított betűkkel vett át, – e kissé gunyoros leckét: „*ha nem kérdenek, ne felelj*”.

Munkája közben, melyet két öccse (Nedeczky István és Jenő)⁶² társaságában, nagy buzgósággal folytát, szívesen politizál vagy anekdotáz.

A Kossuth-programot⁶³ nem kapta meg. Az atyai politizia[!] jónak véli e statusférju leveleit ellenőrizni s alkalmissal elkobozni!

Az ábrándos tervről Somssich által értesült, s én a Sürgöny⁶⁴ azon számával szolgáltam neki, melyben e program Kecskeméthy glossáival közölve lett.

No, ez nagyon impracticus! – monda – s a Napló hallgatását helyeslé.

Beszélni ezüst, hallgatni – arany!

Sokat beszélünk egyről, másról a Sz[en]tíványi⁶⁵ brochure alkalmából; de azon ügyről, mely most főleg szívemen fekvék, nem szólhaték, részint mert Kovács Lajos⁶⁶ által kötve voltam, részint mert négyszemközt nem kaphatám meg.

S egynél több okom volt e látogatásnak személyes barátság jellemét el nem venni.

Odavetém mégis a kérdést: Szereti-e K[ovács] Lajost?

Nehéz erre felelni, monda. Személyét szeretem, de újabb polit[ikai] működését? – nem szeretem.

Ehhez adá hozzá a „lakat” symbolumát; és a mottót: „*ha nem kérdenek, ne felelj!*” – ez oldalról érthetőleg ki van adva az utasítás.

–

Mielőtt Pestről elmentem volna, Kovács Lajossal – kivel Debreczenben 849-ben mint békepárti, s az Estilap⁶⁷ dolgozó társa egy téren működtem – hosszú conferentiám volt. Ő Bécsbe akart magával vinni, ezt nem tartám sürgősnek.

Pestre visszaérkezvén, Danielik püspököt⁶⁸ – aki személyes ismeretségemet óhajtá – már nem lelélem itt, felső-magyarországi körútjára indult.

Keményhez menék.

Mint jó orvos a beteg képéről leolvassa baját, úgy ő e szókkal fogadott:

Tanácsomat jössz kérni, mi tevő légy Kovács Lajossal?

Nem tagadám.

Sokat monda, lapja hallgatása történetére nézve, melyet elvbarátai – Eötvös, Trefort, Gorove, Csengery és Szentíványi – erőltetének reá. Végre, monda, személyes politikát nem űzhet, sem egy új párt élére állani nem akar ... ezt már azon okból sem, mert erdélyi!

Amint elmondám neki, Deák mit mondott, azonnal megragadá az alkalmat s a mottót mint egy pártjelszót – s megírta a vezércikket, mely lapja csütörtöki = *ünnepi* számában látá napvilágot, s fényes dialecticája egyik remeke! (Promemoria ellenfeleink számára 140. sz.)⁶⁹

A Wanderer cikke mégis jobb annál, mert bőven s frappant⁷⁰ érvekkel indokolja, hogyan s miért nem lehet magyarországi liberális pártnak most initiálni⁷¹ – mindaddig, míg onnét, ahol a hibát elkövették, nem teszik az első lépést, még pedig *tettel*, sat.

Ami Kemény tanácsát illeti, az abból álla, hogy elég eszem s belátásom van magamnak is, miszerint magamat jobbra vagy balra elhatározhasam. Ő részéről csak annyit mond, hogy ő Deákkal tart, s lapját organumául tekinti.

Azalatt megjött Kov[ács] L[ajos]. A legszebb kilátásokkal Bécsből. Forgáchba, Eszterházyba⁷² szerelmes, Pálffyban dícséri a jó akaratot, s teljes sikert remél fellépésünktől.

Közvetítés

Austriával! – Ez a jelszó.

Kész programja van, mely holnap mindkettünk aláírásával ellátva körutat teend a lapokban.

A program a debreceni békepártnak fogja fel rég elejtett fonalát, s annyiban jelentékeny, mert a jelenlegi magyar kormány három tagja, a kancellár, Eszterházy miniszter és Pálffy helytartó megrágták, helyben hagyták, kivételre kilátást nyújtottak.

Kivihetőnek hiszik:

„A független magyar felelős ministeriumot”

(még a kérdéses tárcák betöltésével is, bizonyos fenntartások mellett!)

s ezáltal megnyitandó új magyar országgyűlést.

S akkor pártunk megtette a magáét, s lapunk a kormány hivatalos lapjává válhatik.

–

Pálffy ma ismét ingadozott; az ő programja, mint ő állítja, teljes sikert arat, sok és tekintélyes aláírói vannak, s ezeket félti tőlünk.

Nb. A javát elcsenjük, az alját megtarthatja.

–

Privitzernek⁷³ kelle közbejárulni, s Kov[ács] L[ajos] programja csonkítatlan láthatand napvilágot.

Kiröpítjük ezt a galambpostát, mit hozánd? – azt nem tudjuk.

Jellemző, hogy mind a ketten éppen nem vagyunk ambitiosus emberek, szeretjük a kényelmet és a falusi életet – s tartunk valamit nevünkre is!

Kész polit[ikai] hitvallást tárunk fel, s a végén a lap kiadásáról hírt ma még alaptalannak nyilvánítjuk.

Aztán megyünk falura; én készülök Párizsba, Londonba.

Ez a dolog úgy megy, mintha – nem menne.

–

Juni 21-én aláírtam a K[ovács] Lajos által fogalmazott programot. Balázs Sándor⁷⁴ véletlenül jelen volt.

Részemről úgy éreztem s érzem magam, mintha éppen halálos ítéletemet írtam volna alá. Nem oszthatom K[ovács] L[ajos] barátom optimizmusát.

–

„Alea jacta est”⁷⁵ – mondá ő, midőn aláírtam, s lelkesedéssel kiálta fel: mi mentjük meg a hazát! – Már mi *ketten?* No, az szép dolog!

Véletlenül Ballaginál⁷⁶ is megfordultam.

Tudod-e, barátom, monda ez szokott nyíltsággal, K[ovács] Lajosnál exosubb, népszerűtlenebb ember nincs az országban. Vállalat, mely az ő nevével van összekötve, eo ipso megbukik.

Téged – dacára az országgyűlési beszédednek, mely miatt különcknek tartanak – mégis csak szeretnek, s ha Te volnál és p.o. Somssich...?

–

Ha közvetítő pártról van szó, ez Somssich nélkül most alig képzelhető. – Csak türelem!

A Hirnök közli mindkettünk aláírásaival azon quasi-programot, mely nekem annyi gondot szerez, oly megjegyzéssel, hogy hála istennek, már nem egyedül áll!

–

Jókaival a casinóban találkozáván, ez – némi meglepetésemre – örömét s teljes elismerését fejezte ki e határozott fellépésünk felett, nyereségnek tartván végre oly ellenféllel állhatni szemközt, akit becsül!

Közlé is velem kéziratát ellenünk írott első cikkének, mely a debreceni békepártról szól.

–

Deák is itt van. Nem tudom, hogy állok meg előtte. Quid sum miser tunc dicturus!⁷⁷

–

Kovács Lajossal még nem vagyunk tisztában. Ő mindent oly rózsaszínben lát, én oly homályos viola színben...

Leirat – felirat, főleg a második –

Az october 20-ka férfiainak lelépése, a februariusiak fellépése, a 48-diki törvények érvényességének oly határozott megtagadása – –

Vége e szelíd ostromállapot –

Haditörvényszékek a sajtó és polit[ikai] vétségek számára.

S mindezek ellenében csak egy-két jó szó Forgáchtól, Eszterházytól, Pálffytól!

–

Odavetni a nyilvánosság elé, tudtára adni a kormánynak, a világnak, hogy vagyunk sokan, kik Austriával békülni akarnak, *ha*. . .

Ez rendjén van, s nem árthat ügyünknek.

De ideje-e már ezt a themát egy napilapban tüzetesen s részletekben, mindig újra és újra ismételni?

Tudjuk-e a kiegyenlítés részleteit –

a "közös ügyek" mikénti kezelését –

kormánynak ez iránybani intencióit – fejtegetni, védni, előremozdítani, érvényesíteni?

Ehhez nem szavak, de tények kellenek!

Materialis akadály e percben, hogy lapunk nincs.

Ránk megy Jókai, Kemény; s mi hol felelünk?

A Hírnökben! Ez maga elég, hogy hitelünket előre megrontsa.

A program, melyet aláírtam, tehát most már így kell neveznem: programunk, mindenfelé a legrosszabb hatást teszi.

Dessewffy Emil⁷⁸, ki irántam mindig jóindulatot tanúsított, teljesen osztja scrupulusaimat, s nem lát semmi oly momentumot – t.i. valami fordulatot bécsi körökben, kedvezményt vagy hajlamot –, mely a közvetítő politikának már most alapot adna, nem rosszallja fellépésünket, nem kértli, hogy lesz publicumunk, De ő maga . . . visszavonul.

Somssich, kivel tegnap találkozám, elveszett embernek hisz, noha a program szerinte jó; de K[ovács] L[ajos] ellen, úgy látszik, nagyon elfogult; írtam volna bár valami rosszat vagy bolondot, az nem ártana, mond, nekem annyit, mint e solidaritás.

Egyetlen tanácsa, mit mint jóbarát adhat, egy okos visszavonulás.

Miket monda, mindazok ellenében, amiket Keménytől, Deáktól hallék, nagyon megdöbbenettek, s visszavonulási határozatomat érelik.

Kezdetül vehető a nyílt levél, melyet Keményhez írtam, s melyben – egyelőre K[ovács] L[ajos] tudta nélkül – kemény dolgokat mondok a bécsieknek, kikhez Pálffy csak mint appendix⁷⁹ sorolható.

–

A lapok mind megtámadnak.

A „Napló” *ellenfelének* nevez. Nem mondhatom, minő fájdalomosan érintett e cím. Felelek reá, *ha* kiadja.

„Magyarország” goromba, azonosít a Hírnökkel, csak hogy ez több ésszel és tapintattal leend szerkesztve, mint a gúnyosan úgynevezett Times!

Sürgöny és *Hírnök* fülhegyező állásban.

*M[agyar] Sajtó*⁸⁰: Jókai befolyása folytán, kímélettel.

*Jövő*⁸¹: szándékosan lenéz.

–

S mi meglepőbb, a bécsi lapok – ignorálnak.

–

Nous avons beau tailles de notre mieux le bloc mystérieux dont notre vie est faités, la veine noire de la destinée y reparait toujours.

Victor Hugo (Les Misérables)⁸²

–

Pesti Napló. Promemoria II.⁸³

„Kovács Lajos és Zichy Antal egy programban, melyet a Hírnök után közlünk, a Pesti Naplót oly érvekkel támadják meg, melyeket eddig csak *polit[ikai] ellenfeleink* használtak. Ne magyarázzák tehát balra, *ha ezek helyébe az ő neveiket* igtatjuk [!]; mi

csak azért történik, mert célszerűbb a régi phrasisok helyett *egyértékű* újakat idéznünk.”

–

Nyilatkozatomat a Napló felvette, s csillag alatti megjegyzésében – melyben az *ellenfél* és *ellenség* közt von határvonalat – nem látom azon *cynismust*, melyet K[ovács] L[ajos] barátom – a maga nevébeni ellencikkeiben – kiemelni jónak vél.

–

Pestrőli elutazásom előtt (27-én estve) még Deákot is feltaláltam. Per omnibus jött már haza a városligetből, hová én őtet keresni kiindultam. Leugrottam tehát kocsimról s fel az övére.

Ő gyengéden magához karolt; fellépésemet nagy hibának tartja, melynek eredménye ugyan nem lesz, de nekem – *nevemnek* – árt.

Különben ő nem kezeli oly zsarnokilag a pártfegyelmet, s amint engemet ismer, ő részéről még *ellenfelének* sem tarthat.

Kibékülve váltunk meg egymástól; de mégis – – valami mégis hátra maradt!

Kovács Lajosnak mondván, hogy elmegyek, ő vállvonítva azt felelé, bár rég elmentél volna, azaz: mielőtt Napló cikkedet írtad!

–

Azóta hiszen derekasan meghurcolták nevemet, a Pesti Napló egyre üt, a német lapok dicsérnek, a Sürgöny bécsi levelei dicsérnek, sat.

S a baj az, mit K[ovács] L[ajos]nak előre mondéék, hogy nem levén lapunk, nincs tér, ahol védhessük, kifejthessük magunkat!

Bánatomban egy brochuret⁸⁴ írok. – Facit indignatio versum!⁸⁵

–

A Napló kitagad; a kormányprogramot, függetlenségem feláldozása nélkül alá nem írhatom, hátam megett nem látok senkit.

A Napló ítéletét appellálom Deákhhoz, nagy mesterünkhöz.

S ha ő is megerősíti – már akkor nem lesz más választásom, mint repkedő atomként ég és föld között, a levegőben oscillálni mindaddig, míg alakul egy párt, mely magához vonz, s csatlakozásomat nem tartja „érdekébe” ütközőnek (mint a Pesti Napló cikkeink ezután közlését!).

Zichy Antal 1862-es programja

Pest Juni 24. 862.

Mit akarunk? mit nem?

Akarjuk a felségnek, a bécsi kormánynak, a világnak tudtára adni, hogy vagyunk sokan, kik Austriával *békülni* akarunk.

Akarjuk a törvényes, normalis állapot helyreállítását.

Országgyűlést. Koronázást.

E végett akarjuk:

Nemcsak az 1790:10., hanem az 1848-diki törvények érvényességének is *en bloc* elismerését, sőt

Életbeléptetését is, amennyiben az austr[iai] birodalom egységét nem veszélyeztetik.

a) megtagadását nemcsak a Schmerling által kimondott s általunk ignorálható *Verwirkt*⁸⁶ elméletének; de

b) a 2-dik leirat e szavainak is: „az 848-diki törvények azon cikkelyeit, melyek (összbirodalmunk válhatlan érdekeinek biztosítékával) – névszerint az 1860. évi mind[en]sz[ent]hó 20-án⁸⁷ és 1861-ki *bűjtető hó 26-án*⁸⁸ *kelt határozványainkkal ellentétben állanak*, amint azokat általában eddig soha el nem ismertük, úgy jövőre is elismerni – mire magunkat személyesen kötelezve nem tartjuk – nem fogjuk.”

Egy magyar ministeriumot, oly korlátozással hogy a

honvédelmi

pénzügyi

ipar s kereskedelmi ministeriumoknak – a közös ügyek törvényesen eszközzendő definitiójáig – ideiglenesen csak alárendeltebb s birodalmi érdekekbe nem ütköző, tisztán országos dolgokban engedte[t]nék hatáskör.

E végett az *illető* ministerek kinevezését nem tartom szükségesnek,

De igen is azt, hogy e tárcák személyzetéből valamely hivatalnok a szükséges felvilágosítások adása végett az országgyűlés előtt megjelenhessen.

–

A ministerium túlnyomólag conservatív elemekből alkottassék.

–

A megyék élére közkedvességű, birtokos s a kiegyenlítés szellemében működő főispánok v[agy] administratorok neveztessenek, s ezek

a) a hiv[atali] esküt letegyék,

b) az ideigl[enes] kormány programját elfogadják.

A megyékben csak egy közgyűlés tartását vélem szükségesnek, melyben:

a) az új főispán beiktattatik, s

b) az országgyűlés kihirdetvén, a követválasztások elrendeltetnek.

Ezek után a gyűlés – legfőlebb egy óvásnak a jegyzőkönyvbe igtatásával[!] – azonnal szétoszlik, mi végett a főispánnak – alig feltehető szükség esetében – anyagi erő is rendelkezésére adassék.

Az illető tisztikarok maradnak; az egész administratio félbeszakítatlanul folytatattatik.

–

A kiegyezkedési hajlam előmozdítása végett óhajtjuk s őszinte támogatásunk sine qua non feltételül tűzzük ki

- a) a sajtó felszabadítását
- b) az eddig elítéltek megkegyelmezését
- c) a haditörvényszéki eljárás azonnali felfüggesztését.

–

Erdélyre nézve

a) az unió tetteges életbeléptetését sürgetjük
 b) nem ellenezzük megelőzőleg egy erdélyi országgyűlés egybehívását, melyben ez nyilatkozassék.

Horvátország

tartom[ányi] gyűlése egybehívassék, oly célból, hogy

- a) Magyarországéhoz viszonya s a birodalmi kapocs iránt nyilatkozzék
- b) A magyar országgyűlésre követeket küldjön.

Akarjuk:

Az 848-diki törvényeknek a birodalom érdekeivel kompatibilitását vitatni.

A birod[almi] közös ügyek iránt érdeket gerjeszteni s a 848. III. 13.§-nak⁸⁹ horderejét kiemelni.

Az 848-diki törvényeknek, a közös érdekek szempontjából *revisióját* elfogadjuk.

–

A nemzetiségi kérdésben

Magyarországon csak egy nemzetiséget ismerünk: a magyart.

Országunk minden eldarabolása s bármi – nem történeten s régi szerződéseken alapuló – territorialis igényeket visszautasítunk.

E tekintetben sem a bécsi kormánnyal, sem democratáinkkal nem árverelünk⁹⁰.

Ellenben a külön nyelvű (valamint külön vallású) honlakosok minden jogos igényeit – mennyiben törvénybe nem ütköznek – administrationalis úton, ezen túl az országgyűlésen tárgyalatni s kielégíteni készek vagyunk.

Akarjuk: Deákot támogatni, amennyiben ez nem csak Kossuthal, hanem a határozati párttal is szakít;

Apponyt támogatni, amennyiben ez egy magyar ministerium élére állani kész;

Forgáchot támogatjuk, amennyiben az általunk óhajtott átmenetet eszközölni kész, s azt ténnyel bizonyítja.

–

A jövő országgyűlésre nézve az a véleményem, hogy az

Erdély és Horvátország követeivel kiegészítettven,

a „közös érdekek” megvitatása s formulázása végett egy országos küldöttséget

nevez, mely magát a bécsi kormánnyal érintkezésbe téve javaslatot készítsen, s addig az országgyűlés azonnal elnapoltatik.

Nem akarjuk

A februári alkotmányt.

A Kossuth programot.

A mostani kormányzati azonosíttatásunkat; mi végett a lap anyagi részére nézve semmi subventiót el nem fogadhatunk.

Nem akarjuk: Deákat depopularizálni; sem a pártszenvedélyeket felkorbácsolni.

Nem akarunk visszamenni az 847-diki állapotokra.

Nem akarunk a *közös ügyek* érdekének többet áldozni, mint amennyit a dolog természete, régi s újabb törvényeink *szelleme* megkívánnak.

Egyelőre is érélyesen visszautasítjuk a bécsi ministereknek s a Reichsrathnak honi ügyeinkbe bárminő beavatkozását.

Nem akarunk sem új megyét, sem új választási törvényt octroyiroztatni.

Nem akarunk az új követválasztásokra illoyális vagy a szenvedélyeket felköltő eszközökkel hatni.

—

Politikánk szellemében sohasem szakítjuk le a hidat megettünk.

Ámde ezt nem csak Austria, hanem a forradalom irányában is kell értenünk.

A forradalom veszélyezteteti lételünket jobban mint Austria; de azért Austriával nem hitetem el, hogy nála nélkül *okvetlen* elveszünk.

Nem hunyok szemet bizonyos *eszmék* előtt, melyeket a jövő érlel:

Austria nem fog örökké állani. Egyes részei szerte szélyel gravitálnak.

A dél Italia felé,

a közép a nagy Németországhoz,

az éjszak Lengyelországhoz kiált.

Az új birodalomnak, mely helyette támad, Magyarország kell, hogy központját képezze, s itten: az uralkodó dynastiának új és szép jövő nyílik, ha – !

E jövőt, mely nagy crissel jár, siettetni nem akarjuk; de készen kell várnunk, ha, ellenünkre is, bekövetkezik valaha.

Közzéteszi: Tóth Andrea

Jegyzetek

Az itt közlésre kerülő szöveg az Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattárában Fol.Hung. 1346. szám alatt található. A szöveget a könyvtár szíves engedélyével közlöm.

1. 1862-ben öccse (Zichy Mihály, a festő) társaságában nyugat-európai körúton vett részt.
2. Somssich Pál (1811–1888): konzervatív politikus, somogyi képviselő az 1861-es országgyűlésen.
3. Pesti Hirnök: 1860–1868. között fennálló konzervatív napilap, szerkesztője Török János volt.

4. démenti (fr): valótlan közlemény, hír cáfolata
5. redigál (lat): szerkeszt, megszerkeszt
6. indignatio (lat): méltatlankodás, felháborodás
7. ostentatio (lat): mutogatás, fitogtatás, színlelés
8. Pester Lloyd: 1854. január 1-én alapított német nyelvű politikai napilap, szerkesztője Samuel Rothfeld.
9. auf's grösste (ném): legnagyobb mértékben
10. dezavouál (fr): megcáfol, visszavon
11. Gr. Zichy Henrik (1812–1892): főrendiházi tag, 1842–1849. között mosoni főispán.
12. B. Sennyei Pál (1824–1888): konzervatív politikus, az októberi diploma kiadása után a helytartótanács alelnöke.
13. Ürményi József (1807–1880): konzervatív politikus
14. locus communis (lat): közhely
15. céget: cégért
16. proscriptio (lat): nyilvános megbélyegzés, törvényen kívül helyezés
17. 1860. december 18-ára a hercegprímás elnöklete alatt összehívott értekezlet, melynek feladata annak meghatározása volt, hogy az országgyűlési választásokat milyen törvények szerint hajtsák végre. Résztvevői egyhangúlag az 1848:V. tc. mellett foglaltak állást, a királyi leirat által javasolt 1608:3. tc. helyett.
18. Gentz, Friedrich (1764–1832): német jogtudós, politikus
19. Gr. Apponyi György (1808–1898): konzervatív politikus, kancellár 1846–48-ban, országbíró 1861–1863-ban.
20. Schmerling, Anton (1805–1893): osztrák államférfi, 1860. december 13-tól 1865. június 27-ig államminiszter.
21. dicasteriumok (lat): a felelős minisztérium felállításáig fennálló politikai, igazságügyi, pénzügyi és hadügyi országos központi hatóságok (kancellária, helytartótanács, udvari kamara, hadi főparancsnokság)
22. shibboleth (ang): jelszó, ismertetőjel
23. Gr. Pálffy Móric (1812–1897): altábornagy, 1861–1865 között a helytartótanács elnöke.
24. Wolfram, Leo: Dissolving views. Romanfragmente. Band 1–3. Hoffman und Campe, Hamburg, 1861.
25. Dietrich Ignác (1830 k.–1892) : ügyvéd
26. votum (lat): szavazat, vélemény
27. indicál (lat): jelez, mutat
28. Emich Gusztáv (1814–1869): nyomdatulajdonos, lap- és könyvkiadó.
29. Zichy Antal: A kérdéshez. Pest, 1861. (németül: Zur ungarischen Frage. Wien, 1861.)
30. a félirati-határozati vita az 1861-es országgyűlésen
31. Zichy Antal képviselőházi beszéde 1861. május 28-án
32. depopularizált (lat): népszerűtlenné tett

33. sanctionált (lat): szentesített
34. B. Vay Miklós (1802–1894): kancellár 1860. október 21-től 1861. július 18-ig.
35. Pompéry János (1819–1884): író, újságíró, 1861-ben alapította a Magyarország c. lapot.
36. rektifikál (lat):helyreigazít, helyesbít
37. Mérey Károly: somogyi főispán 1861. decemberétől 1865. november 30-ig.
38. Gr. Forgách Antal (1819–1885): 1861-1864. között magyar kancellár.
39. Parva sapientia (lat): Csekély bölcsesség!
40. Wanderer: liberális, a magyar vonatkozásokat kitüntető figyelemmel kísérő bécsi lap
41. Gróf Nádasdy Ferenc (1801–1884): 1853-tól 1860-ig birodalmi igazságügyminiszter, 1861–1865. között erdélyi kancellár.
42. Hollán Ernő (1824–1900): 1861-től a déli vasút magyarországi főinspektora.
43. Parva sapientia regitam mundus (lat): Kevés bölcsességgel kormányozzák a világot.
44. Reichsrat (ném): 1851-ben létrehozott, eleinte csak tanácskozási jogkörrel felruházott szerv. Az 1860. március 5-i pátens alapján kibővített birodalmi tanácsként működött tovább, az októberi diploma képviseleti szervvé alakította át (a külpolitika és a hadsereg nem tartozott hatáskörébe). A februári pátens összbiradalmi parlament szerepét szánta neki, de a magyarok mindvégig megtagadták részvételüket munkájában.
45. Fiume polgárai Magyarországhoz tartozásuk hangsúlyozásának céljából megtagadták képviselők küldését az 1861-es horvát országgyűlésre.
46. Opinionis commenta delet dies (lat): A közpeletszülte koholmányokat megcáfolja az idő.
47. fascinatio (lat): megigézés, megbűvölés
48. attractio (lat): vonzás, vonzóerő
49. odiosus (lat): gyűlölt, gyűlöletes
50. dekretál (lat): rendeletet kibocsát, rendelkezik
51. Kecskeméthy Aurél naplójában 1862. február 26-i dátummal egy nagyon hasonló Deákkal folytatott beszélgetést ír le. (Kecskeméthy Aurél naplója. Kiadta: Rózsa Miklós. Bp. 1909. 125–127.)
52. Virágh Benedek (1754–1830): tanár, költő, író, a magyar ódaköltészet legnagyobb mestere.
53. Jágocsi Péterffy József (1827–1888): közgazdasági író, 1861-ben Keszthelyen vincellér- kertész- és pincemester-képző intézetet alapított az országos magyar és dunántúli gazdasági egyletek segélyezésével.
54. Somssich Pál 1850-ben Lipcsében kiadott röpirata: Das legitime Recht Ungarns und seines Königs.
55. Max Klinkowström (1819-1896): jezsuita misszionárius, 1856–1858. között Bécsben egyházi előljáró, majd az egyetemi templom tiszteletese.
56. Les presentes toujours exceptées (fr): A jelenlevők-mindig kivétel.
57. Jankovich László (1816–1895): a Gazdasági Egylet elnöke, somogyi főispán 1860. december 20.–1861. október 27. között.
58. Tolnay Károly: a keszthelyi kerület országgyűlési képviselője 1848-ban és 1861-ben.
59. pendant (fr): függő

60. B. Eötvös József röpirata : Die Garantien der Macht und Einheit Oesterreichs. (Leipzig, 1859.)
61. B. Kemény Zsigmond (1814–1875): író, publicista, politikus, 1855-től a Pesti Napló szerkesztője.
62. Nedeczky István (1831–1908) és Jenő: Deák unokaöccsei és politikájának leghívebb támogatói.
63. Kossuth Aldunai Konföderáció tervezete, amely 1862. május 18-án jelent meg a milánói „L'Alleanza”-ban, majd innen a francia „Pays” is átvette. Magyarországra május 23-án érkezett meg a francia lap, a hazai közvélemény többnyire innen szerzett róla tudomást.
64. Sürgöny : a kormány hivatalos lapja, az októberi diploma kiadása után Kecskeméthy Aurél (1827–1877) a szerkesztője.
65. Szentiványi Vince (1811-1868) röpirata „A magyar nemzeti politika helyes iránya” címmel jelent meg 1862-ben Bécsben.
66. Kovács Lajos (1812–1890): publicista, 1848-ban közlekedésügyi államtitkár, Szatmár megye bizottmányának tagja 1861-ben.
67. Esti Lapok: 1849. február 22-től július 7-ig fennálló napilap, kiadója és főszerkesztője Jókai volt.
68. Danielik János (1817–1888): címzetes püspök, egri kanonok, katolikus közíró, a Szent István Társulat elnöke 1853-tól .
69. Pesti Napló 1862. június 19.
70. frappant (fr): találó
71. initiál (lat): kezdeményez, indítványoz
72. Gr. Eszterházy Móric (1807–1890): tárcanélküli miniszter Schmerling minisztériumában.
73. Privitzer István: udvari tanácsos, a helytartótanács helyettes elnöke
74. Balázs Sándor (1830–1887): író, humoros elbeszélései a kor kedvelt olvasmányai voltak.
75. Alea iacta est (lat): A kocka el van vetve.
76. Ballagi Mór (1815–1891): nyelvész, teológus, lapszerkesztő, képviselő az 1861-es országgyűlésen.
77. Quid sum miser tunc dicturus (lat) : Én szegény ott mit beszéljek!
78. Gr. Dessewffy Emil (1814-1866): konzervatív politikus, a MTA elnöke.
79. appendix (lat): függelék
80. Magyar Sajtó: 1855–1865. között fennállt lap, 1862-től Jókai szerkesztette.
81. Jövő: a határozati balszárny lapja, 1862-től 1863-ig állt fenn, szerkesztője Kövér Lajos.
82. Hiába fúrjuk-faragjuk életünk rejtelmes sziklatömbjét, minduntalan előbukkan rajta a sors sötét erezete. (Victor Hugo: A nyomorultak. 1. kötet Budapest, 1981. 200. Lányi Viktor műfordítása)
83. Pesti Napló 1862. június 24.
84. Zichy Antal: Magyar szabadelvü-conservatív politika. Pest, 1862.
85. Facit indignatio versum (lat): Az indulat verset sugall.

86. Verwirkungstheorie: jogeljárás-elmélet, mely szerint Magyarország alkotmányos intézményeit az 1848–49-es nyílt lázadás és forradalom által elveszítette.
87. az 1860. október 20-án kiadott októberi diploma
88. az 1861. február 26-án kiadott februári páten
89. 1848. III. tc. 13.§ a király személye körüli miniszterről szóló paragrafus („A miniszterek egyike folyvást Ő Felségének személye körül lesz, s mindazon viszonyokba, mellyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviseli.”)
90. árverel: árverez, valamit árverésen ad el – itt: vitára bocsát.